

Situația în secolul al XIX-lea a mănăstirilor închinat din Basarabia

În ultimul deceniu al celui de-al doilea mileniu, trăim o epocă de mari frământări politice, economice și sociale. În aceste condiții, este deosebit de actual și important să ne cunoaștem adevărata istorie și valorile create de poporul român, astfel încât să știm spre ce valori să ne orientăm, înaintând în timp și în dezvoltare.

Format în împrejurări istorice zbuciumate, pe parcursul evoluției sale poporul nostru a cunoscut lupte îndârjite pentru păstrarea ființei și pentru menținerea propriei organizări de stat.

„Pământ în calea tuturor vitregiilor” – așa avea să numească plaiul nostru moldav înțeleptul cronicar, accentuând totodată și acel evident sentiment național al poporului, sentiment care a ținut piept tuturor încercărilor de asimilare forțată.

Vorbind despre conștiința unității de neam, dragostea de țară și spiritul de libertate al românilor, e necesar de menționat că, în mare parte, aceste calități au fost promovate de către preoții și călugării din bisericile și mănăstirile noastre.

Secolul al XIX-lea a dat o notă aparte istoriei ecleziastice din Basarabia în urma evenimentelor politice prin care s-a impus.

Ținând cont de faptul că mănăstirile basarabene, de-a lungul istoriei lor, au fost mai puțin școli de cărturărie bisericească, asemeni unor mari mănăstiri de peste Prut, ele nici pentru secolul amintit nu se pot compara sub raportul realizărilor artistice și culturale cu mănăstirile Trei Ierarhi, Moldovița, Sucevița și alte mănăstiri românești.

Din punct de vedere religios, ele au constituit un suport moral al poporului basarabean.

În anul 1818, mitropolitul Gavriil Bănulescu-Bodoni comunica boierului rus A.N. Golițan, ober procurorul Sinodului din Sankt-Petersburg, următoarele: „Toate mănăstirile mari se află peste Prut și aici (în Basarabia) n-a rămas din acestea decât una, ce se numește *Căpriana*, care constituie proprietatea episcopiei Chișinăului, iar toate celelalte mănăstiri de aici sunt «de mijloc». Unele au ocine mici, iar altele n-au deloc și călugării se hrănesc din munca mâinilor lor”.¹

Aceste modeste mănăstiri au atras vizitatorii prin pitorescul amplasării lor, fiind așezate lângă malurile stâncoase ale Nistrului, ca Jabca, Saharna și schitul Tîpova, ridicate între dealuri bogate, ca Dobrușa, sau tănuite în verdeța codrilor, ca Tigănești, Hâncu și Condrîța.

La începutul secolului al XIX-lea, pe lângă arhiepiscopia Chișinăului activau 12 mănăstiri de călugări: *Căpriana* (1545), *Gurchi* (1773), *Dobrușa* (1742), *Fru-*

moasa (1804), *Gârboveț* (sec. XVIII), *Hâncu* (1678), *Hârjaunca* (1740), *Saharna*, *Cosăuți*, *Călărășauca*, *Jabca* și *Horodiște*. Pe lângă aceste mănăstiri activau și 13 schituri mai mici, dintre care 5 erau de monahi: *Condrița*, *Lomanova*, *Soroca*, *Suriuceni*, *Țigănești* și 8 schituri de călugărițe: *Cărătura*, *Coșeleuca*, *Ciurova* (*Hirova*), *Răciula*, *Rezina*, *Tabăra*, *Rudi* și *Vărzărești*.²

În mare parte, călugăriile acestor mănăstiri erau modoveni ieșiți din sânul țărănilor basarabeni.

După înființarea la 1806-1812 în Moldova de peste Prut și Basarabia a unui exarhat dependent de Biserica Ortodoxă Rusă și a răpirii, după 16 mai 1812, de către Rusia a teritoriului dintre Prut și Nistru, majoritatea clericilor de mir căzuseră sub influența curentului rus și a mentalității străine, pe când mănăstirile basarabene rămăneau cu totul neatinse de curentele „intelectualismului” rus.

Acest lucru este dovedit prin nenumărate acte scrise în limba română care circulau în Basarabia după căderea ei sub influența rusă.

Un exemplu este copia unei circulare scrisă la 1819 în limba română și adresată blagocinilor din mănăstiri din partea mitropolitului Gavriil Bănulescu-Bodoni. În acest act, mitropolitul cere „ca de acum înaintea nimeni dintre nastoiateli și stărițe, câtă vreme se vor afla în demnitatea de conducători, să n-aibă gospodărie separată de aceea a mănăstirii, să nu se îndeletnicească nici cu creșterea vitelor, nici cu munca câmpului, nici cu negustoria, deoarece toate acestea sunt oprite de pravilele monastice”.³

Prin aceste măsuri, mitropolitul a încercat să-și exercite influența asupra organizării mănăstirești în Basarabia în timpul ocupației ruse.

Mitropolitul pleda pentru modul de viață chinovial (*obsceziție*), cunoscut la Athos, unde fusese mai înainte. În acest scop, el a numit la 1821 un „supraveghetor” asupra mănăstirilor și schiturilor împuternicit să introducă în toate mănăstirile orânduirea și slujba bisericească comună. Întâiul „supraveghetor” a fost arhimandritul Sinesie, ecleziarhul mitropoliei Chișinăului, cunoscut prin experiența sa în ce privește organizarea bisericească. Această funcție a fost lichidată după moartea mitropolitului Gavriil, iar blagocinii mănăstirilor au fost obligați să se adreseze, în toate chestiunile, direct arhiepiscopiei și dicasteriei.⁴

După anul 1821, în urma administrării proaste a mănăstirilor, au fost desființate următoarele schituri: *Rezina*, *Rudi*, *Lomanova*, *Soroca*, *Cărătura* și două mănăstiri: *Horodiște* și *Cosăuți*.

Din informația păstrată referitoare la schitul Rudî, călugăriile, pe lângă munca câmpului, se ocupau cu stupăritul, creșterea livezilor și viilor. Unele mănăstiri aveau mori. Cu toate acestea, mănăstirile o duceau destul de greu, bucurându-se mai mult de bunăvoința boierilor proprietari.⁵

Egumenilor mănăstirilor li se cerea să se îngrijească nu numai de bunăstarea și rânduialile din mănăstiri, ci și să-i îndepline pe călugări să învețe limba rusă, să înființeze în biserici strane slavone, care urmau să funcționeze împreună cu cele moldovenesti.⁶

De menționat că, în unele mănăstiri, ca *Hârjaunca*, *Gârboveț*, *Jabca*, *Curchi* și *Călărășauca*, în timpul slujbelor religioase se citea și se cânta și mai înainte în limba slavonă.

După 1812, au fost făcute schimbări și în administrarea mănăstirilor. Toate mănăstirile au fost supuse controlului protopopilor. Excepție făceau mănăstirile *Hârjauca*, care era sub conducerea episcopului eparhial, și *Curchi*, care era administrată de către un vicar.

În interesul unei supravegheri mai eficace, au fost stabilite și împuternicirile protopopilor mănăstirești. În multe mănăstiri au fost numiți alți administratori (*nas-tojatelî*), care corespundeau noilor cerințe. În cazuri excepționale se luau măsuri mai riguroase, călugării fiind pedepsiți sau mutați la alte mănăstiri. Într-o scrisoare adresată unui demnitar rus, protopopul Efrem se plângea că „*unii dintre călugării fără cultură rusească priveau școlile rusești din mănăstiri cu ură neputincioasă, iar alții începeau să se împace cu ele*”.⁷

Mulți călugări erau străini, veniți după ocupația rusă din Ucraina și Podolia, ceea ce ușura pătrunderea limbii ruse în biserică. Până în 1821, în schitul de maici *Cărătura* toate șapte „poslušnice” erau venite din regiunea Podolia. În cinci din mănăstirile de monahi egumenii erau moldoveni: *Hârjauca*, *Hâncu*, *Suriceni*, *Tigănești* și *Saharna*.

Sunt cunoscute cazuri când adaptarea la orânduirile și concepțiile ruse își găsea o puternică opoziție din partea călugărilor. Astfel, arhiepiscopul Pavel se plângea că „măsurile de „iluminare” slavă” erau întâmpinate cu ostilitate de către frățimea superioară, care nu cunoștea limba rusă și era ostilă culturii rusești, mai ales în mănăstirile *Hârjauca* și *Dobrușa*.”⁸

Stăpânirea eparhială era convinsă că „încă multă vreme mănăstirilor basarabene nu li se va acorda dreptul de a-și alege stareții și starețile” – drept de care se bucurau pe atunci atât mănăstirile de dincolo de Prut, cât și cele din Rusia. Se credea că „această orânduială” le-ar aduce o mare stricăciune morală și ar face din mănăstiri un focar de ignoranță, având în frunte niște „ignoranți (necunoscători ai limbii ruse, n.n.) ajunși conducători prin alegere”.

Astfel erau privite mănăstirile locale de către autorități, care prin aceste măsuri credeau că le vor schimba rostul. *Acest scop nu a fost atins nici în cei mai grei ani ai ocupației*. Vechile legături între mănăstiri și populația din împrejurimi rămăneau totuși puternice.

S-a păstrat un șir de documente în limba română din secolul XIX-lea ce fac parte din arhiva Tribunalului județului Lăpușna. Un interes deosebit prezintă izvoadele sau foile de zestre care ne-au păstrat aspecte din viața materială a trecutului nostru, crâmpie din acea stare culturală a poporului român care forma individualitatea lui.

Serise într-un mediu intim, de multe ori nu de cei mai dibaci meșteri ai condeiului, izvoadele de zestre au păstrat forme arhaice ale limbii române, au fixat mai ales pronunțarea fidelă a sunetelor în epoca scrierii actului.

În foaia de zestre datată cu 12 ianuarie anul 1840, dată de schimonahinea Teodora Rusu nepoatei sale Ralu se menționează: „Pentru aceea am și înzăstrat-o cu cei mai gios arătați precum să arată și în izvodul ci l-am dat atunci hârtii proastă anumi:

1... O moșie anume Curluceni părintasca pe Bâc, în ținutul Orhei, ce acum Chișinăului, cu toate acareturile ce se află pi dânsa, adică două vie, două livezi,

două crâșme, una în sat și una în Bâc, și o casă boierească, ci se află tot pe această moșăie cu toate ci sunt într-însa, adică scauni, canapeli, mesă...

II. Un iaz cu moara lui pe apa Bâcului între moșăie Tutovenii și Voloșenii, pi cari iaz îl am părintăște.

III. Șasă zăci și unu sufleți di țărani parti bărbătească și fimiească, pi care îi am și eu de la părinți, între care sunt și țișanii răposat soțului meu stolnicu Manolachi Vârnăv".

Documentul este semnat de către „coleșchii asăsor i cavaler Dinu Rusul, poftit fiind și eu di a adeveri acest izvod de zăstre spre aceasta urmează aici însuș a me iscălitură și pecete gherbului” și de către „statschi sovetnic Matei Crupenschi” s.a. persoane.⁹

În felul acesta viața românească, sub toate aspectele ei, a continuat și după 1812 în Moldova dintre Prut și Nistru. Această viață era așa de bine cristalizată, încât ea s-a impus chiar în actele juridice ale timpului.

Din anul 1819, septembrie 24, este și actul semnat de președintele Departamentului de relații externe, Andronachi Donici, adresat starostelui de Putna și ispravnicului de Tutova, că „Tufescu, registrator coleșci vine în aceste județe pentru a cerceta niște pricini privitoare la supușii ruși și egumeni din împrejurimi”. Acest act este scris în limba română precum și alte documente ale timpului.¹⁰

În anul 1860, Direcțiunea Economică a Casei Arhieresti, cu aprobarea preasfințitului Antonie, a cules informații asupra cărților de cult de care duceau lipsă bisericile. Potrivit acestei informații, în anul 1861, tipografia eparhială a retipărit un *antologhion* (triod de sărbători) în limba română, iar în 1862 – *octoihul* și *canoanele* Maicii Domnului reproduse de pe tipăriăturile mănăstirești de la Neamț. E de notat că, înainte de a fi tipărite aceste cărți, originalele lor în limba română, la propunerea Episcopului Antonie, au fost trimise unui preot pentru a le confrunta cu cărțile rusești și de a fi examinate dacă nu conțin greșeli contra dogmei bisericești. Răspunsul a fost că în cărțile examinate „caracterul, scopul și spiritul religios sunt pretudindeni păstrate cu exactitatea cuvenită...”¹¹

Începând cu anul 1869, pentru bisericile și mănăstirile în care serviciul divin se petrecea în limba moldovenească și parohienii erau moldoveni, „această tipografie a tipărit diferite registre în limba română, precum și *acatistul* Maicii Domnului la cererea egumenului mănăstirii Gârbovăț”.¹²

În secolul al XIX-lea, a intervenit o mare schimbare și în situația mănăstirilor închinată și a averilor lor. Mănăstirile basarabene închinată direct Locurilor Sfinte erau: *Căpriana* (Muntele Athos), schitul *Dobrușa* (Sfântul Mormânt), schitul *Condrița* (Muntele Athos), mănăstirea *Călărășanuca* (Sf. Mormânt), mănăstirea *Cetatea*, cu două biserici, *Sf. Nicolae* (Patriarhia de Constantinopol) și biserica *Adormirea* (Sfântul Mormânt).

Mănăstirea *Căpriana* a fost închinată în timpul domniei lui Antioh Cantemir (1698) la mănăstirea Zografu. Schitul acestei mănăstiri, *Condrița*, a fost închinat celeiași mănăstiri athonite la sfârșitul secolului al XVIII-lea.¹³

Mănăstirea *Călărășanuca* (până la 1916 de călugări, apoi de călugărițe) a fost un schit al mănăstirii din Moldova de peste Prut – Sf. Sava, închinată Sfântului Mormânt. După reconstruirea bisericii de lemn la 1780, de către Hagi Marcu Donici

din Târgul Moghilău, acesta a fost numit episcop al mănăstirii din partea patriarhului de Ierusalim, Avraam (1782). Din 1813, moșiile ei sunt date în arendă, lăsându-se doar 300 desetine spre folosința mănăstirii. O dată cu aceasta, lăcașul trece definitiv în administrarea arhiepiscopului eparhiei Chișinăului, fără a mai avea vreo legătură cu Sf. Sava și Patriarhia din Ierusalim.¹⁴

Schitul *Dobrușa* trimitea, între anii 1803-1807, câte 80 lei anual la Sfântul Mormânt, iar după 1807 câte 25 ruble. Schitul a fost închinat după ce mănăstirea Probota de peste Prut, a cărui metoc era considerat, a început să depindă de Sfântul Mormânt.¹⁵

Mănăstirea *Cetatea* din Izmail la 1830 este închinată la Ierusalim la stăruința arhiepiscopului Dimitrie Șulima. În 1841, cu cei 8000 lei trimiși de la Ierusalim, mănăstirea și-a rezidit biserica „Adormirea”. Patriarhia de Constantinopol deținea biserica Sf. Nicolae a acestei mănăstiri, pe care a rezidit-o la 1852.¹⁶

În această perioadă, în Basarabia erau patru categorii de moșii mănăstirești: 1) moșii ce aparțineau direct Locurilor Sfinte din răsărit; 2) moșiile mănăstirilor românești (din Moldova de peste Prut), care erau închinate Locurilor Sfinte; 3) averile mănăstirilor și schiturilor din Basarabia, închinate Locurilor Sfinte; 4) averile mănăstirilor și bisericilor românești de peste Prut.

Din pământurile Basarabiei, 172 de moșii, în suprafață de 200.563 desetine (adică un sfert din întregul teritoriu al provinciei), aparțineau următoarelor mănăstiri și comunități spirituale de peste hotare: mănăstirii Vatoped – 45 moșii; mănăstirii de la Sinai – 13; școlii Elino-Scannela din Epir – 3; școlii populare din Constantinopol – 2; Episcopiei Hușilor – 10; Mitropoliei din Iași – 4; Sfântului Mormânt – 35; mănăstirii Neamț – 14; mănăstirii Xeropotam de la Muntele Athos – 2; bisericii Sf. Gheorghe din Iași – 1; comunității de la Muntele Athos – 3; Scaunului patriarhal din Antiohia – 1; mănăstirii Bogdana – 2; școlii primare din Constantinopol – 1; mănăstirii Sf. Pavel din Teodoren – 7; mănăstirii Pângărați – 1; mănăstirii Iberia – 1; mănăstirii Slatina – 3; mănăstirii Căpriană – 24.¹⁷

Aceste moșii în mare parte mănăstirile basarabene le-au primit danii de la locuitorii din împrejurimi. Spre exemplu, la 22 mai 1812, mănăstirea Hârbovăț primea de la monahul Ilarie moșiile Săpoteni și Onișcani „pentru a părinților mei și a tot neamului meu vecinică pomenire și spre mântuirea sufletului meu”. În continuare, documentul scris în limba română menționează că aceste părți are a le stăpâni sfânta mănăstire cu tot venitul din câmp, din săliște, din pădure și din iazuri”.¹⁸

Aceeași mănăstire primește, la 19 decembrie 1816, printr-un act asemănător scris în limba română de la Paraschiva, fata lui Ștefan, nepoata lui Gheorghe Buză, o parte din baștina sa din Onișcani „pentru pomenirea mea și a neamului meu”.¹⁹

Printr-un act asemănător, semnat la 20 noiembrie 1819, Ion Drăgan se închină mănăstirii Frumoasa cu avere cu tot. În document se menționează: „Să se știe că m-am închinat sfintei mănăstiri cu bucate, ca în primăvară să mă duc la mănăstire...”²⁰

Ca și mănăstirile de peste Prut, mănăstirile basarabene închinată și moșiile lor nu au fost ocolite de abuzurile călugărilor străini.

Dar autoritățile ruse nu au luat multă vreme măsuri contra acestei stări a lucrurilor. Atitudinea era de obicei motivată de către guvernul țarist prin aceea că în

Principatele Române era aceeași situație și că „o schimbare radicală în chestiunea averilor mănăstirești închinată din Basarabia ar fi putut produce o impresie neplăcută asupra românilor vecini”.

Despre moșiile închinată și călugării străini nici tratatul de la București nu prevedea nimic. Conform punctului 7 al acestui tratat, supușii turci din Basarabia puteau să-și vândă averea și pământul și să treacă în Turcia. Unii egumeni ai mănăstirilor închinată au început a vinde și a schimba moșiile de la aceste mănăstiri. Gavriil Bănulescu-Bodoni a protestat împotriva acestui act. Administrația rusă, din contră, prin decretul din martie 1817, articolul 7, a întărit dreptul mănăstirilor de peste hotare asupra pământurilor basarabene. În decembrie 1846, Sfântul Sinod rus dădea acestor mănăstiri aceeași libertate de care se bucura și proprietatea particulară. Ca urmare a acestui act, la 1856, împuternicitul Sf. Mormânt, Epaminonda Patriano, cerea arhiepiscopului Chișinăului, Irinarh, stabilirea unui control exercitat de către autoritățile eparhiale locale asupra abizilor ce țineau de Sf. Mormânt.²¹

În anul 1863, în Principatele Române, averile mănăstirești au fost secularizate. Acest fapt a servit drept îndemn și pentru stăpânirea rusească în chestiunea averilor mănăstirești. După cum mărturisește un demnitar rus, pe lângă acest îndemn, mai era și îngrijorarea guvernului țarist „ca nu cumva moșiile din Basarabia ale mănăstirilor din Moldova și Valahia închinată Locurilor Sfinte, împreună cu averile mănăstirilor basarabene închinată, să treacă în mâinile autorităților laice din Principate și să servească pentru sporirea bugetului guvernului român”.²²

În același an, „Pravlenia Oblastei Basarabia” (*Bessarabskoe Oblastnoe Pravlenie*) a fost însărcinată de către Consiliul de Miniștri să dea, prin licitație, în arendă toate averile mănăstirești ce țineau de mănăstirile de dincolo de Prut, în prezența împuterniciților acestor mănăstiri. Acest pas a permis dublarea veniturilor mănăstirești și reducerea cheltuielilor de administrație.

În felul acesta, au rămas neatinse averile închinată mănăstirilor grecești din Orient. Aceste mănăstiri continuau să fie administrate în continuare de către călugării străini și să fie devastate fără cruțare, fiind date în arendă la un preț minimal. Spre exemplu, moșiile Frăsina și Alexeni, proprietatea mănăstirii Sf. Teodor de la Muntele Athos, se dădeau în arendă cu 9000 ruble, iar arendașul le dădea la rândul lui cu 16.097 ruble. De pe moșia Todorești, 1189 desetine de pădure tânără s-au vândut cu câte 2 ruble 40 copeici desetina.²³

Astfel au durat lucrurile până la 1873, când, la 9 martie, s-a luat hotărârea ca toate averile funciare și pădurile din Basarabia ce aparțin Locurilor Sfinte și mănăstirilor din răsărit, precum și mănăstirilor închinată Locurilor Sfinte din Moldova de peste Prut, la fel ca și proprietatea bisericilor și mănăstirilor din Basarabia, să fie administrate de către Ministerul Domeniilor. Cu supravegherea acestor venituri a fost împuternicit Ministerul de Externe, iar cheltuielile de administrare se luau din contul veniturilor averilor. Totodată, s-a luat dispoziția de a se verifica toate actele și documentele pe care se întemeia dreptul de posesiune al bisericilor și mănăstirilor asupra averilor.²⁴

La 21 noiembrie 1873, hotărârea Consiliului de Miniștri privitoare la administrarea averilor mănăstirești a fost pusă în aplicare prin înființarea la Chișinău a unei

„Direcțiuni provizorii a averilor mănăstirești din Basarabia” (*Vremennoe Upravlenie monastyrskimi imenijami v Bessarabii*).

Rezultatele acestor măsuri au fost evidente. Moșiile Parcani și Popăuți ale mănăstirii Căpriană (586 desetine) până la 1873 se arendau cu 789 ruble cheș și 100 ruble în natură (fructe); în 1873, același pământ a fost arendat cu 4.500 ruble.²⁵

Rămânea nerezolvată chestiunea repartizării veniturilor de pe averile mănăstirești. Acest lucru a fost înfăptuit prin decizia Consiliului de Miniștri aprobată abia la 21 mai 1876, prin care toate veniturile erau împărțite în cinci părți: 1/5 a fost destinată pentru acoperirea cheltuielilor de administrare a averilor; 2/5 erau oferite acelor mănăstiri din răsărit, cărora le aparțineau averile; 2/5 la început au fost oferite pentru învățământ și binefaceri, apoi au fost împărțite între zemstvă, resortul bisericesc și Ministerul de Instrucțiune.

Singurele care nu beneficiau de acest venit au fost înseși mănăstirile basarabene, date uitării de către autoritățile ruse.

În concluzie, închinările de averi românești mănăstirilor de la Muntele Athos, precum și altor comunități religioase, înfăptuite la început din profunde și explicabile impulsuri religioase, iar mai târziu din simple imitații ale unor tradiții deja stabilite au determinat importante raporturi sociale de dependență a populației băștinașe care se afla pe pământurile închinare față de autoritățile centrale ale mănăstirilor.

Pe lângă acestea, secolul care ne preocupă a fost pentru istoria mănăstirilor basarabene o perioadă a unei înverșunate rezistențe opuse asimilării ruse, în care, cu cât această influență căpăta o amploare mai mare, cu atât era mai mare dorința de a păstra esența culturii și a limbii românești.

Note

1. N. Popovski, *Istoria Bisericii din Basarabia în veacul al XIX-lea sub ruși*, Chișinău, 1931, p. 201.
2. V. Puiu, *Mănăstirile din Basarabia*, Chișinău, 1919, p. 4.
3. Arhiva de Stat, Chișinău, f. 733, d. 568.
4. N. Popovski, *op. cit.*, p. 95.
5. *Ibidem*, p. 96.
6. Arhiva de Stat, Chișinău, f. 205, d. 7240.
7. *Ibidem*.
8. *Ibidem*.
9. L.T. Boga, *Documente basarabene*, 1. Foi de zestre (1734-1844), Chișinău, 1928, p. 58.
10. *Documente din Basarabia*, adunate de V. Puiu, C. Tomescu, Șt. Berechet, Șt. Ciobanu, Chișinău, 1928, p. 180.
11. N. Popovschi, *op. cit.*, p. 193.
12. *Ibidem*.
13. V. Puiu, *op. cit.*, p. 24.

14. *Ibidem*, p. 63-64.
15. *Ibidem*, p. 37.
16. *Ibidem*, p. 26.
17. *Eparhial'nye Vedomosti*, 1890, VII, 308, nota 1.
18. A. Sava, *Documente privitoare la târgul și ținutul Orheiului*, București, 1944, p. 468-469.
19. *Ibidem*.
20. *Ibidem*, p. 469-470.
21. I. Parhomovici, *Câteva date noi privitoare la moșiile mănăstirești așa-numite închinat din Basarabia*, în „Revista societății istorico-archeologice bisericesti din Chișinău”, 1921, v. XIII, p. 36.
22. *Eparhial'nye Vedomosti*, 1890, VII, 308, nota 1.
23. M.V. Purișchevici, *Materialy po upravlenju Bessarabskimi imeniami zagranicnyh vedomstv*, c. II, Chișinău, 1910 g., p. 50-54.
24. *Ibidem*, I, 1909, p. 72-76.
25. *Ibidem*.